

יונה וולך בשיחה עם סטודנטים

ב-8.2.1977 פגשה יונה וולך קבוצה של סטודנטים, כפי הנראה באוניברסיטת ת"א, והשיבה על שאלותיהם במשך כשעה. בשל איכותה הירודה של ההקלטה לא עלה בידינו לפענח חלק מדברי הסטודנטים – יחד עם זאת, ולמרבה המזל, קולה של וולך נשמע היטב וברור לאורך כל ההקלטה.

שאלה [...]

וולך: ... תתלבש ככה... תלך אחרת... הוא מתחיל לאבד את עצמו, זה קורה לרוב הסופרים, הם הופכים או להיות לאומיים או שהם מתעסקים בחומר מאוד קטן, מאוד לא שיטתי, או שהם עוסקים במבדה, הם ממציאים דברים, עטלף למשל, נותנים לך איזה דוגמא, איזה סיפור, אין דבר כזה, למי זה חשוב הדבר הזה? על מה מתבזבזים הכישרונות פה בארץ? מה קורה עם סופרים צעירים? למה כל כך הרבה אנשים מתמוטטים פה? למה כל כך הרבה אנשים מאושפזים בכלל? מה בכלל מצבו של הסופר בארץ? האם זה בכלל מעניין חוגים לספרות? האם בכלל מזמינים סופרים צעירים לשם, אנשים שרק מתחילים למשל? האם יודעים את הביוגרפיה שלהם, מה עבר עליהם? זה שאלות, שעוד פעם, סופר שואל את עצמו עשר פעמים ביום. מכיוון שסופר ניגש לשולחן שלו עם הרבה כוח, או שניגש בצעדים כושלים עם הוא עצמו, או שהוא ניגש בהעמדת פנים, זאת אומרת, יש בעצם שלוש גישות, אחת מהן היא פשוט בלתי אפשרית מכיוון שהיא גישה חולנית. האם הסופר העברי כיום שואל את עצמו שאלות – מה הוא בעצם נותן לעצמו? לקוראים שלו? לילדים שלו, לסביבה שלו, כדי להישאר עצמו? כדי להבין יותר את החיים שאנחנו חיים אותם? ואני לא מדברת כל כך על מצב פוליטי כיוון שבתנאים כאלה המצב הפוליטי הוא די לא קיים, זה מצב שאנחנו מנתחים אותו, מנסים להפוך אותו לעצמנו כמו שאנחנו בעצם עצמנו. ביחס לחומר, שוב פעם אני לא יודעת, אני

מפרסמת די הרבה בעצם, יחסית למשוררים אני בכלל מפרסמת הרבה מאוד. יש לי פה ספר שהוצאתי... דרך אגב היו הרבה מאוד בעיות עם הספר, שוב פעם אנחנו דיברנו על זה, חלק מהחומר לא הוכנס, בדרך כלל מבקר הספרות המקצועי אוהב חומר שפורסם לפני עשר שנים ומישהו גמר עליו הלל, מי שעשה את זה היה גיבור גדול שבדרך כלל התקיפו אותו, הוא סבל מכל מני אנשים שהיה צריך להילחם בדעות הקדומות שלהם והוא עשה את העבודה השחורה בשביל כולם ובדרך כלל יוצאים עם בעיטה באחד האזורים הלא נעימים והרגישים ביותר של גופו ונפשו. אחד האנשים האלה למשל זה גבריאל מוקד, בשביל ספרות עברית הוא הצליח להילחם ולקלקל יחסים עם הרבה-הרבה מאוד אנשים, ולעומת זה יש אדם אחר בשם מנחם פרי, מנחם פרי רצה להוציא את הספר הזה, בדרך כלל הוא ניסה לעשות קנוניות עם סופרים או משוררים ולנסות לכלול אותם בחוברת שלו תוך איסור לפרסם בחוברות שגבריאל מוקד עורך. למשל זו דוגמא לאסירות תודה בארץ שלנו וליחסים בכלל משוררים בסביבה הישראלית החברתית שלנו. מה קורה בין שני עורכים למשל, עורך אחד שעשה את הכול כדי שספרות עברית חדשה, מודרנית ולא מותנית מראש תצליח להתקיים, והשני שבא ומנסה לאכול את הפירות שלו, לעשות קנוניות,

להסית אנשים ולקנות אותם, בעבור בצע כסף... ומסרב לקבל כל חומר חדש והוא ממש היפוכו של השני והוא זוכה להצלחה די גדולה בגלל הלקנות שלו והצביעות שלו. אז לאן באמת הדברים בארץ הולכים?

לדעתי הספרות בארץ מושחתת לפחות כמו שהמסד מושחת, לפחות כמו כל הדברים שאנחנו קוראים בעיתונות. וכל זמן שלא מתייחסים לזה בקני מידה כאלה, מה פלילי ומה לא פלילי אף פעם לא יכתב כאן שום דבר ואף פעם לא ייעשה כאן שום דבר והצנזורה תמשיך להיות אותה הצנזורה והספרות תמשיך להיות אותו כלי מלא שעמום, מלא שעמום וריקני. בדרך כלל אני חושבת שדי עדיף לקחת ולקרוא ספר פורנוגרפי על פני כל חומר

טקסטואלי שמתפרסם למשל בעיתונות ספרותית. אני לעצמי מעדיפה ואני חושבת שאפשר ללמוד הרבה יותר מכל ספר פורנוגרפי מאשר מהספרות הישראלית.

שאלה [...]

וולך: ספרות ישראלית זה בדרך כלל דבר די מושחת, הממסד הספרותי מושחת לגמרי, אגודת הסופרים למשל זה סיפור בפני עצמו. לא רק שלא מקבלים אנשים צעירים לאגודת הסופרים, ואנשים צעירים זה אנשים כבר למעלה מ-33, אלא היה כל העניין עם הערבים למשל, לא לקבל ערבים לאגודת הסופרים העברית... או כל השאלות מהסוג הזה ובסופו של דבר הם פרשו ויצטרכו להקים הם אגודה בפני עצמה. כמה סופרים ניסו להקים אגודת סופרים עצמאית, זאת אומרת מחוץ לאגודת הסופרים ונכשלו, בגלל כל מיני סכסוכים פנימיים שהגורם הראשי להם היה שוב פעם אותו מנחם פרי שמנסה לשמור את כל העוגה הממסדית – המושחתת, התפלה, העבשה, חסרת הטעם, הצנים של העוגה הזאת, שהייתה פעם אולי עוגה והיא כולה מלאה בתולעים – ואוכל אותה בעצמו. אבל זאת באמת השאלה, מה קורה כאן, אם יש בכלל מקום לסופר לחיות בארץ... אני בינתיים עושה לעצמי את העבודה שלי בשקט. אני יושבת וחוקרת לעצמי את המצבים ואת הדברים שמעניינים אותי... אבל... אל תחשבו שזה כל כך סוגה בשושנים כל העניין.

שאלה [...]

וולך: כשאנחנו עוברים לעולם שכולו טוב והחברה לא קיימת ואנחנו קיימים עם עצמנו והבעיות העקרוניות של החיים שלנו שאנחנו חוקרים אותם כמו חוקר שחוקר ביולוגיה במיקרוסקופ או חוקר-חיים בכל מיני מכשירים בלתי מוכרים, אולי מכשירים פראפסיכולוגיים באמת... אולי מכשירים שיהיו בעוד מאה שנים מקובלים על כל הבריות והיום הם נחשבים... די לצחוק!.. בעיקר בארץ כמובן... אבל לא במקומות אחרים... אפשר לנתח הכל בקור-רוח. ארץ קטנה, הכל מגיע לאט, בארצות אחרות הכל מגיע יותר מהר, אין לנו ברירה אלא להיות צרכנים של דברים. אני

חושבת שבארץ נעשים דברים גדולים. אבל כל זמן שלא מוכנים לפתוח את השערים ליליד הארץ וצריך לצאת לארה"ב ולחזור משם מפורסם כדי להדפיס פה, זה מצב יותר ממחפיר, זה ממש מצב יותר ממחפיר. רק כשחיים בחדר קטן וכותבים בו וסוגרים את הקירות ואת האוזניים ואת כל החושים ואת כל מה שקורה מסביב, אז אפשר לחקור באמת את החיים ומה שקורה בהם. ואפשר לשכוח כל דבר רע שקורה... ואפשר לצאת ובעצם לשחק משחק די של סוכן כפול, מצד אחד אפשר להסתכל על מה שקורה מסביב ולהתרגז, מצד שני אפשר לנצל את זה לטובתו בצורה של אנרגיית-רוע משוחררת ונרתמת לטובת עצמו בלבד, אבל לחייך חיוך של צחוק הגורל. לחיות במהירות הביוגרפיה. איך ניגשים לחומר כזה? כמה חומר פיזיקאלי למשל, כמה השכלה כללית בכלל נותנים לתלמיד של אוניברסיטה היום, או תלמיד של תיכון או כל תלמיד, או מגיל הגן? כמה השכלה יש לו? כי ספרות מתוך ספרות היא לא כל כך יוצאת, אבל כשאנחנו קוראים מתמטיקה או פיזיקה ונעזרים במושגים אז אנחנו יכולים להבין מה זה לחיות במהירות האור – מה קורה במהירות האור? מה קורה במהירות הביוגרפיה? מה זה בכלל? על מה זה מדבר? 'לחיות במהירות הביוגרפיה':

[וולך מקריאה את שירה 'לחיות במהירות הביוגרפיה' בגרסתו הראשונה. השיר מסתיים כאן בשורה "והרי כל מה שרצה אדם, חיו." מאוחר יותר הוסיפה לשיר זה בית שלם.]

זה שיר שנמצא עדיין בהתפתחות והוא נכתב... היום. בדרך כלל אני מאוד בטוחה, אני יודעת, אני מכירה את החומר שאני מתעסקת בו... יש לי בטיחות מאוד טובה, היד שלי מאוד יציבה כשאני כותבת ואין לי היסוסים ואין לי שיכחות. זה סוג של גילוי מסוים שברגע שאנחנו חושבים מחשבה כלשהי אנחנו בנויים בעצם מכמה יחידות מוח, או מכמה אזורים שיש שם קשרי חשיבה מסוימים, מכמה קומפיוטרים שכל אחד יש לו יכולת אחרת. בדרך כלל בשביל לדעת בעיה, או לפתור בעיה כלשהי, אנחנו מתעסקים בשניים. אחד מהם עוסק באמת בפלוסים, כלומר בחיוביים. ואחד מהם עוסק בשליליים. בלי השליליים זה בלתי אפשרי. כל הדבר הזה הוא די טכני והוא די מכאני. אני חושבת שתפישה כזאת, שוב פעם, משחררת את

האדם מכל מיני אמונות-תפלות ומשונות בכל מיני דברים גורליים. בדרך כלל אנשים לא משוחררים. להאמין בגורל, להאמין בדברים שנקבעים מראש... בסך הכל זה עניין טכני – ואם יש מיומנות מסוימת אפשר להשתלט עליו. זה מדבר על העניין הזה... יותר מאוחר כשזה מגיע לעניין של הביוגרפיה... זאת אומרת "לחיות את חייו", להיות הוא עצמו... זה לא כל כך פשוט כמו שמשפטים עלולים להישמע. אבל ברגע שאנחנו חיים במהירות מסוימת, מהירות שהיא חינו, ואנחנו לא יורדים ממנה ולא עולים ממנה, מתגלה לפנינו עולם הרבה יותר מוזר ולא רגיל ומופלא מהעולם הפסיכולוגי למשל. הבעיה שלך היא זה שאתה חושב שזה הבעיה שלך, או הבעיות שלך זה שאתה חושב שיש לך בעיות. אין לך בכלל בעיות, רק אתה חושב שיש לך בעיות. לעומת זאת, כשאתה לך בעיות ואתה רואה את העולם הזה... אני חושבת שזהו עולם העתיד, וזה העולם שיחקרו אותו יותר מאוחר, זה בעצם העולם של הפראפסיכולוגיה, עולם שדן בחלקים קטנים, באטומים של הנפש, בחלקים מאוד-מאוד קטנים של התרחשות. ברציפויות הדוקות ביותר שאין ביניהן רווח של סיכה אפילו שבהן אפשר באמת להתחיל להבין את המנגנונים שלנו כדי לתפעל יותר טוב, כדי להרגיש יד-בטוחה, כדי לא להרגיש מושפל, כדי להרגיש עם כבוד עצמי – כדי להיות הוא עצמו.

[וולך מקריאה את שירה 'המסכות היורדות', מתוך: 'מבחר ספרותנו בשנת תשל"ו', עורך: מנחם פרי]

יש לי שוב שאלות, שוב ביחס לחומר כללי שאתם קוראים אותו, אם למשל אתם קראתם ספרות של ווייטהד וראסל על הלוגיקה, קשר בין חשיבה ובין לוגיקה, הוא טוען שזה בעצם אותו הדבר. או חומר על יחסיות למשל, או כל חומר בפזיקה מודרנית, שאי אפשר בכלל בלי זה לחשוב. זאת אומרת, אני לא מאמינה שיש אינטלקטואל שחושב בלי לדעת את החומר הזה. זאת אומרת... איזה כמות של ידע, מה בכלל הזכות שלכם לבוא בדרישות מסוימות לגבי התוכנית שלכם, בעצם מה סטודנט כיום יכול לקבוע ביחס לחומר הנלמד? האם הוא יכול לבקש דברים נוספים? הוא יכול לבקש אפילו שעות נוספות או חוגים נוספים... אני לא מאמינה שאפשר כיום להשתלט על חומר ספרותי רציני מבלי לדעת באמת מה שקורה בכל

התחומים המדעיים, לא מבחינת דימויים, לא מבחינת השקפת עולם ופשוט לא מבחינה טכנית... לדעת מה זה דרך נקודה שבעצמו... לדעת בסיסי חלוקה... כל מיני דברים פשוטים, או יותר מסובכים, שקיימים ביסוד של עצמנו. כל ניסיון להסביר יותר מדי יביא אותי לניסיון להתחיל לעצב מילים יחד איתכם. זה כמו לקחת חומר ולהתחיל לעצב אותו באיזה צורה, זאת אומרת, לכם אין, לי יש, אז לי חבל נורא, כי את שלי אני צריכה... אבל אפשר ביחד להתחיל לעצב מאיזה מילים איזה מכשירי-ידע. אבל זה באמת מכשירי ידע שאנחנו מעצבים לנו מהניסיון שלנו. אחר כך השאלה מה הגישה אז כבר קשה לדעת למי הפתרונים.... אבל כל זמן שמשפטים כלשהם נותנים הבנה לגבי מה שקורה או קפיצת דרך או אפשרויות נוספות זה כבר טוב. אני מאמינה שאפשר לפתוח עולמות נוספים ולעשות ממש דברים גדולים. [שתיקה ממושכת] אתם רוצים לשמוע עוד שירים?

סטודנט א': אנחנו עייפים.

וולך: זה מעייף אותך?

סטודנט א': מאוד.

וולך: אותי לא, אותי זה מעורר. אני מפסיקה בדרך כלל בלילה כדי שאני אוכל לישון, כי אני מדי ערה מזה.

סטודנט ב': אנחנו לא תמיד מבינים הכל...

וולך: יכול להיות שזה קשור. מה השעה? כמה זמן לסיום?

סטודנט ב': חצי שעה, משהו כזה.

וולך: חצי שעה זה אינטנסיבי. אם אתם רוצים אנחנו נמשיך, אם לא, אז נשאר את זה, או נעשה הפסקה ויותר מאוחר נחזור.

סטודנט א': [...]

וולך : תרשה לי להפסיק אותך באמצע, כי זה פשוט מתחלק ליותר מדי שאלות. מה שאתה עושה עכשיו זה הרסני למשל, כי ברגע שאתה נותן שאלה אחת לקומפיוטר אז הוא יכול לענות לך על שאלה אחת, ברגע שאתה נותן שתי שאלות, ושתי תוכניות, אז זה מתחיל להתבלבל, אין מקום ליותר מזה. אני חושבת שאת תהליכי ההרס אני עברתי, את תהליכי ההרס הפסיכולוגיים שלי, יש אנשים שעוברים את זה היום, צריך באמת להיזהר מזה. בדרך כלל זה מתחיל מתהליכי הרס בזיכרון, באמת, יותר משתי תוכניות בפעם אחת או כל מני דברים מהסוג הזה. אני חושבת שזה בהחלט גילויים חדשים, ככל שאנחנו יודעים יותר על עצמנו אנחנו יותר מאושרים, אין ספק בזה, פשוט אין ספק בזה, זה מושכלות ראשונים.

סטודנט א' : [...]

וולך : לא, אתה נכנס לדלת פתוחה.

סטודנט א' : אני רוצה להסביר, אני רוצה להסביר לך את ההרגשה שלי...

וולך : אני אחסוך לך פשוט חלק מהדרך בזה שאני אגיד לך שדברים רבים נמצאים באמת בהתפתחות. זאת אומרת, יש הרבה חומר שנמצא בהתפתחות וצריך הרבה אומץ בשביל להעביר אותו ולא התבלטות כל כך.

סטודנט א' : אני הרגשתי שהיה כאן גיחוך בקהל, כי לפעמים אומרים דברים בוטים מדי שהם לא נכונים ואז הופכים להיות שטחיים מאוד ובנאליים מאוד ופשטניים מאוד למרות שהם נאמרים באינטנסיביות נפשית וזה אני מאמין לך.

מרצה : ירון, סליחה, רק שאלה להבהרה, בשבילי לפחות, אתה מדבר על השירים או שאתה מדבר על הדיבורים?

סטודנט א' : אני מדבר קודם כל על הדיבורים, אני פשוט לא יכול לדבר על הכל...

וולך : יש לך זמן כמה שאתה רוצה, יש לך זמן כמה שאתה... אבל אני חושבת שזה לא נכון מה שאתה אומר, זה לא ייתכן שאתה חי במקום מושחת הבית שלך מלוכלך וכל זה, וזה עולה על העצבים כיוון שבאמת אתה לא יכול לחיות וג'וקים ותולעים והחלב שלך מלא תולעים כי היה בפריז'דר יותר מדי הרבה זמן אז אתה באמת עושה בדק בית, זורק את הכל, קצת מרוגז קצת עצבני, ופשוט אתה עושה... אני לא חושבת... מה אתה מטיל ספק? תראה ספקנות זה דבר טוב אבל חיבוק ידיים, אפיסת כוחות, ולהגיד שאתה חלש ואתה לא רוצה לעשות שום דבר זה זכותך, אתה יכול להגיד אני חלש, אני מרגיש לא טוב, אני לא רוצה לעשות שום דבר, בסדר, בסדר יש הרבה דברים כאלה, הרבה אנשים חושבים כמוך, לדאבוני, פשוט לדאבוני.

סטודנט א' : [...]

וולך : זה קנטרני, תראה...

סטודנט א' : אני לא רוצה לקנטר

וולך : אבל אתה מקנטר

סטודנט א' : סליחה, את קינטרת אותי במשך שעה כמעט

וולך : אז למה לא הלכת? למה לא יצאת?

סטודנט א' : כי אני מאמין שיכול להיות שיח בין אנשים...

וולך : אני מאוד מצטערת, אני מתעסקת בעובדות.

סטודנט א' : אני יכול לתת דוגמאות של מספר דברים שהם היו, סליחה שאני מדבר... למשל נזכיר כאן את העניין שמשורר חייב... למשל אמירה מהסוג: משורר חייב... מישהו צריך להצליח באמריקה אחרת בארץ הוא לא מצליח...

מרצה : אתם לא רוצים לדבר על שירים?

וולך : לא, אני בהחלט מעוניינת בזה, אמרתי ש... אם יש פה כזאת מידה של צנזורה, דיברתי על עובדות...

סטודנט א' : מי צנזורה? למשל אני לא שמעתי על משורר שניסה בעצמו להדפיס את השירים שלו ומישהו הפריע לו, לא שמעתי על כזה דבר. ולא שמעתי, זו לא רֶאָזָה כמובן, אבל אם תספרי לי אז אני אאמין לך.

סטודנט ג' : למה הוא צריך להוציא את זה לעצמו?

וולך : רגע, חכה, אני אענה לו, זה לא רק משורר אחד שלא הדפיסו לו...

סטודנט א' : מי צריך להדפיס לך?

וולך : תראה, מזמינים אצלך חומר מסוים...

סטודנט א' : מי?

וולך : למשל באנתולוגיה של ירושלים שיצאה לפני שנה. מזמינים אצלך חומר בתור משורר ידוע, פונים אליך, שולחים לך הזמנה ומבקשים ממך חומר. אני לא מדברת רק על משוררים, אלא גם על מחזאים, ולזה אני אחזור וזאת אולי נקודה עקרונית לא פחות מאשר שירה. מזמינים אצלך חומר, אתה שולח שיר שלך, חומר לאנתולוגיה על ירושלים, שערכו אותה אלירז ואלקלעי ואתה שולח שיר... ויש שם באמת אלוהים... וזה באמת יוצא בירושלים וזה קצת דתי... אבל אתה מעז ואתה שולח שיר קצת פרובוקטיבי, אתה מקבל אותו אחרי שלושה חודשים הביתה בצירוף פיתקה "מכל מיני סיבות שונות מצאנו לא לנכון להכניס את זה לאנתולוגיה הזאת".

סטודנט א' : מי ששלח את השיר הזה פירסם את זה בעיתונים אחרים.

וולך : לא הדפיסו לו את זה בשום עיתון.

סטודנט א' : זה לא נכון, אני בעצמי ערכתי דברים ואני יודע שיש עורכים שונים וטעם שונה אז כמו שיש לנו טעם שונה ועל טעם וריח חכמים ממני אמרו שאין מה להתווכח...

וולך : אני לא חושבת שזה טעם, זה ריאקציונרי מה שאתה אומר עכשיו זה ריאקציונרי עד הסוף.

סטודנט א' : אני בכלל ריאקציונר...

וולך : איך קוראים לך?

סטודנט א' : שמי ירון..

וולך : ירון מה?

סטודנט א' : באמת... את התקפת אותי כל מיני התקפות שאני באמת.... ואת כל הזמן... ואנשים עומדים כאן חסרי ישע מול ה...

וולך : אתה חושב שאתה מייצג את הרוב? אתה חושב שכל פעם שאני מדברת אני מדברת אליך באופן פרטי? אני מדברת לאנשים. אני באמת לא יודעת לדעת מה שאתה אומר זה ריאקציונרי, אתה לא מתמצא בחומר עשרות שירים נידחים עשרות מחזות נדחים.

סטודנט א' : אבל זה לא דבר שמפריע לי... אני רואה את הארץ הזאת...

מרצה : אני מרשה לעצמי...

וולך : לא! אני מעוניינת בעניין הזה, בגלל שזה לדעתי, זה ריאקציונרי. זה מייצג את כל הדעות האיומות ביותר במדינה – ובאמת אני מתקיפה אותך. באמת אני מתקיפה אותך. היה רצוי לעשות את זה בכלים הרבה יותר

חזקים ממה שאני עושה. באופן שיטתי, יומיומי, לצאת בעיתונות נגד דברים של אנשים כמוך שטוענים שאין צנזורה, שצנזורה זה דבר מצוין.

סטודנט א': אין צנזורה!

וולך: שיביאו את 'אקווס' באמת, שיבואו את 'אקווס' עם עירום, אבל פה שמישהו יכתוב מחזה הכי גאוני שיש בו עירום אז לפני שיביאו איזה מחזה מיובא עם עירום לא יציגו פה שום מחזה-עירום ישראלי... וכך הלאה וכך הלאה וכך הלאה.

סטודנט א': את לא ישנה בלילה בגלל זה?

מרצה: ירון בבקשה.

וולך: וזה הרבה יותר חמור מזה, אתה עוד נאיבי אדוני, מאוד-מאוד נאיבי אין לך מושג כמה אבל זה באמת טוב לראות את זה עוד פעם... יש כל מיני גברות מסוימות שכותבות עם אותה עט שלך, את העט שלך אפשר לראות באלף מקומות ואחד, אין בזה שום דבר אורגינאלי...

סטודנט א': השירה שלך משעממת אותי!

מרצה: ירון!

וולך: כי אתה אדם משועמם, מכובד, מאוכזב, פשיסט קלאסי.

סטודנט א': חלק גדול מהשירה שלך, למשל שני השירים האחרונים, לדעתי זה זבל!

מרצה: ירון! ירון! ירון!

וולך: אתה פרנואיד, אף אחד לא העליב אותך, מקרה של פרנואיד קלאסי! הוא לומד בכיתה הזאת?

מרצה: ירון אני מדברת אליך אישית עכשיו, אני מרשה לעצמי לומר...
בערב של סטודנטים...

וולך: סליחה, אני נפגשת עם סטודנטים הערב, אתה שייך לכיתה הזאת?

מרצה: זה לא כיתה, זה קבוצה של החוג לספרות עברית... אני חושבת שהבעיה שנגעתם בה... אני יכולה להבין אותך יונה, שחלק מהיושבים כאן בין שהם עושים את זה, בין שהם יעשו את זה אחר כך, עשויים להיות אותם העורכים היותר נבונים או הפחות נבונים. מכל מקום, יש לי הרגשה שאנחנו לא נתכנסנו כאן בכדי לדאוג לבעיות מן הסוג הזה, אלא להתעניין...

וולך: זאת הבעיה! זאת הבעיה של החינוך, של התרבות, זה בול. פרפר נכנס לחדר, בדיוק מה שהיה צריך.

סטודנט ד': נראה לך שהאמן המודרני, יותר יוצר קשר או יותר מנתק?

וולך: ברגע שאתה מדווח על המצב שלך כמו שהוא, ברגע שאתה מתעסק בחומר כמו שהוא, אז אתה לא מנתק קשר. למשל כל ההבנה של גודו למשל של בקט, נראית לי לא נכונה. הייתה תקופה שאמרו סוריאליזם וכל זה וכל זה – מה אפשר להבין? מה אפשר להבין?... בסך הכל מצבים בסיסיים של אדם, מצבים של געגועים... של בדידות, אדם הצליח לחיות אותם בצורה כזאת, להוציא את הקולות מתוך עצמו, תמיד אנחנו שומעים קולות, תמיד יש קול אחר איפשהו, אבל ברגע שהאדם מודע למצב שלו והוא לא חי על העמדת פנים וגזענות ועל כל מיני דברים חולניים איומים ונוראים אז הוא מגלה את המצב שלו. לפחות לעשות מדע מהדברים, להוציא את המכנה המשותף של כולנו, אם אתה מוצא רק את שלך אז אתה מרגיש בודד אם אתה מוצא את המכנה המשותף בינך ובין אחרים אז זה ביחד. זאת המטרה בכל אופן.

מרצה: [פונה אל הסטודנט ששאל את השאלה הקודמת] אתה התכוונת שיש איזשהו קושי מצד קהל הקוראים בהבנת השירה, לזה התכוונת?

וולך: הנטייה לתת לנו... סליחה שאני מפריעה אבל זו לא הפרעה, זו תוספת. כי הניסיון הוא בעצם נותן לנו כלים אינטלקטואליים מסוימים... כמו שנגיד... שוב פעם אני חוזרת לכלים של כישוף, אבל באמת זאת דעתי שלקראת זה הדברים הולכים. אם כי יש כל כך הרבה דעות-קדומות בעניין. אבל ברגע שאתה מרשה לעצמך ונותן לכלים האינטלקטואליים... מכונן אותם, זה כמו כלים של אלכימיה מסוימת שאנחנו עושים... ללמוד פשוט להשתמש בעצמך. וזו ההנאה, וזה הסיפוק, וזה האתגר, ואז מעניין לך ואתה יודע להשתמש בעצמך, בכלים שלך... זה כמו לנגן, וכמו לשיר, כל דבר שעושה לך טוב בלב. ואתה שוכח את עצמך במובן החיובי של זה... ואתה עושה יצירה, ואתה בעצם יוצר. ואני חושבת שזה הדבר הכי חשוב שישנו.

סטודנט א': דיברת במשך חצי שעה על שחיתות בספרות הישראלית, שחיתות של עורכי עיתונים, היללת את גבריאל מוקד, קטלת את מנחם פרי וכו' וכו' וכו'. אני לא רואה שום מעבר של זה, שום העברה, בשירים שלך... עם כל התיאוריה שפתחת בפנינו, אני מאוד מצטער... אולי את חושבת שאם את בשירים שלך מאוד חוצפנית ומשתמשת בכלים אינטלקטואליים ובמודלים הכי אפשריים, הכי מתקדמים... אני לא מוצא את זה בשירים שלך... את כותבת על זונות, את כותבת על סרסורים...

וולך: יש צדק מסוים במה שאתה אומר, תראה, יש הבדל בין... מתוך מצבים כביכול פרטיים וכלליים, או כלליים ופרטיים. זה גם כלי שלא שייך לתקופה שלו ולזמן. זאת אומרת, יכולתי לחיות באותה המידה במאה השמונה עשרה, אני יכולה לחיות אותו דבר במאה השלושים... הבעיות העקרוניות יישארו אותן הבעיות של האדם, מה שאנחנו יודעים על עצמנו. ויש דבר אחר ה"להיות-בתוך-הסביבה". עכשיו, אם אני כוח חברתי או לא כוח חברתי, כמו שאתה שואל את זה בניסוח שלי, זו שאלה, כמה אתה נשאר עצמך, אתה יכול להיות מכור, מכור לשירה למשל... להתחיל לכתוב כמו מישהו, להתחיל לעשות דברים שבאופנה, להפסיק להיות עצמך, להפסיק לכתוב את החומר שלך, להיות בובה, זה מאוד נוח להיות בובה שמנהלים אותה בחוטים ואתה עושה מה שפחות או מה שיותר נוח, ואתה מסתדר איכשהו עם כל הדבר הזה. ואתה פונה לאיזה גוש ואתה שוכח את

עצמך. ואתה גם יכול להיות עם הדברים שלך ולהתפתח. אני חושבת שמה שיותר חומר אני היום מכניסה. מה שיותר חומר. יש דבר כזה למשל עיתונות... החוק במדינה לא מעודן מספיק החוק למשל לא נותן לנו לעשות תביעה על הסכמה בעל פה כל מיני דברים מאוד דקים שהחוק קובע לנו בעצם את החיים ככל שהחוק משוכלל יותר ככה המדינה יותר משוכללת ברגע שהגעתי לרעיון הזה יום אחד הייתה לי הרגשה כזאת התחלתי לחקור מה מעצב לי את החיים, תפסתי את החוק, זרוע משפטית למשל, זה נראה לי דבר מוזר ביותר, מה קורה שם בעצם, כל כך מעט אנחנו יודעים. מה קורה בזרוע המשפטית? יום אחד אתה מתחיל להבין שהחוק הוא המדינה, אתה יכול לכתוב את זה בתור עיתונאי, בתור עיתונאי, החוק הוא כזה והחוק הוא כזה, אבל כשאתה מתחיל להפנים את החוויה, לראות מה זה עשה לך בחיים שלך, מה זה עשה לי בגיל עשר, בגיל תשע, בבית ספר עממי, בכיתה ב', איך זה עיצב לי את החיים ואתה מתחיל להוציא את זה בצורה של חוויה, של חיים, אז זה הופך להיות אמנות ואז זה הופך להיות ספרות מסוג מסוים, דבר כזה לוקח זמן וזה התפתחויות ובלוי ספק אני נמצאת בהתפתחות...

סטודנט א': [מתפרץ]

מרצה: ירון! אתה לא קיבלת את רשות הדיבור.

וולך: זה לא שיטה לדבר, אני מאוד מצטערת, אני מאוד אבקש להפסיק עם זה.

סטודנט ו': מעולם לא הייתי בדיון על שירה או על ספרות ישראלית שלא התחיל ונגמר בנוף הספרותי או במי-אפסיים של הספרות העברית, 'עכשיו' נגד 'סימן קריאה' או שמיר נגד קינן וכו', זה אף פעם לא מגיע לשירה או לספרות עצמה.

וולך: זה כן מגיע כי זה חשוב, אני התחלתי עם זה, עם מה שקרה עם לני ברוס... זה חשוב, זה חשוב יותר ממה שמתארים, ברגע שאתה תמים ואתה נער ואתה כבר בהתמוטטות די רצינית ואתה לא יודע שאתה ממוטט, כי לא

מפרסמים מה שאתה רוצה לפרסם, כי על הדברים החשובים באמת שְׁיִקְרִים לך לא מדברים, אין דיווח, אין לך ממי ללמוד, אין ממי לרכוש ניסיון בעצם, ואתה מתחיל לפרסם את החומר הראשון שלך, ואתה מוציא הרבה דברים ואתה לא גמור, בלי שחישלו אותך, לא חישלו אותך, אתה מתחיל לפרסם את החומר שלך, פתאום אתה מתחיל... ריג'קט, דוחים אותך, אתה לא מבין למה, אתה אומר מה קורה, לאט-לאט אתה מתחיל להיכנס לעניינים ואתה רואה שפשוט חומרים מסוימים לא מקבלים אותם. ואני לא מדברת על פורנוגרפיה, חס ושלום, מי באמת עושה פורנוגרפיה לשמה? מדובר על דברים לגמרי אחרים. ואז אתה רואה משורר צעיר למשל, אתה רואה משורר צעיר, והוא אחרי הרבה התמוטטויות, והוא לא יודע בדיוק מה קורה איתו, בגלל שהרסו לו גם את כלי הביקורת שלו... העצמית. במקום להמשיך להתפתח, להוציא את עצמו, להוציא דברים, הוא התרגל כבר מתוך הצנזורה שישנה ומתוך זה שהחברה לא מקבלת דברים מסוימים להגביל את כוח הכתיבה שלו, ברגע שהוא מתחיל להגביל את כוח הכתיבה שלו, אז הבן אדם אבוד. אני מכירה אנשים די מאושרים למשל שלא עוסקים בספרות, אנשים די בריאים, שמתעסקים בכל מיני שטחים... אתלטיקה למשל. אתלטיקה זה דבר נהדר, אתה אתלט זה כבר חלק יווני, כבר יש לך לפחות גוף, אם אין לך רוח לפחות יש לך גוף מצויין... ואתה בן אדם די מאושר, מה חסר לך? כמה ספרים כדי ללמוד את העניין, אבל אם זה איננו אז אתה מתחיל להיות עם דעות-קדומות, ועם טענות, ומריר, ולאט לאט אתה מקבל פנים קשוחים, ואתה לא בן אדם... וזה די חבל כי המטרה שלנו בעצם להיות בני אדם. ולהיות בן אדם זה בעצם שוב פעם, אני לא מתכוונת במובן הבנאלי "תהיה בן אדם חביבי, תשמע, תהיה בן אדם. אני יודעת מה... תהיה בן אדם", אלא במובן של הכלים העדינים והדקים ביותר של המוח, של העצבים שלנו, של התחושות שלנו, של כושר היצירה שלנו, של הגאונות שלנו. ואם אתה לא יכול לעשות את זה בגלל שהחברה לא מקבלת דברים שאתה כותב, בגלל שחומר מסוים פשוט לא מקבלים אותו. למשל היה מקרה, זה מקרה קיצוני, שוב פעם, של אורי גלר, זה קצת חומר יותר מדי זוהר, זה כמו איזה פוספור שהוא די רעיל גם שאני משתמשת בו, זרקו אותו מהארץ, בכל מקום בעולם חוקרים את זה... עובדה שמפה זרקו אותו, שאין לנו כלים כאן, אנחנו לא משתמשים בכוחות שלנו. עכשיו, שוב פעם, השאלה למה. מה אני עשיתי? מה אחרים

עשו? למה אחרים מתמוטטים? איזה ניסיון יש לי? איך אפשר לעזור לאחרים? כמה משוררים שמגיעים לעיתונים קרו להם מקרים נוראים ואיומים? איך לפתח את הכישרון שלהם? מה לעשות עם כל זה? שלא יחקו אחרים, שיהיו הם עצמם, מתוך החוויות שלהם, מתוך הפנמה של הדברים שלהם, שיידעו איך לטפל בזה וזה מאוד חשוב. רק שהחברה היא חלק מזה כי חברה זה דבר משתנה. אדם הוא נצחי, הוא יכול להיות עד גיל אלף שנה, שש מאות, חברה כזאת מתקדמת כל הזמן ותמיד יש אותן בעיות, אנחנו רואים את זה, היום פחות חמורות, בשנות הארבעים זה היה פאזיס גרמני, וזה עולה בסוף בחיי אדם, אתה מבין, כשזה עולה בסוף בחיי אדם זה מפסיק להיות מצחיק כל כך כל העניין ומפסיק להיות סביבה ספרותית ופה מתחילים הדברים החמורים, כשאנשים מתקיפים אחד את השני, איומים של טלפונים, תקבל מכות אם, אני יודעת מה, אם ידפיסו אצלך חומר או משהו כזה... אתה שמעת פעם משהו כזה? אז הנה, זה מה שקורה. זה חמור.

סטודנט א': [...]

וולך: זה לא מעבר לאינטריגות... וחוזק מזה אתה רוצה להתפרנס, כי אתה רוצה לקנות נייר ועטים. אתה רוצה לפרסם משהו, תפרסם משהו כמו יהודה עמיחי נגיד, הלא מסוכן, או חומר לא מסוכן אחר, או תהיה מתוק, תהיה חביב, תהיה צנוע, תהיה מצועצע, תהיה בופּלָה, תהיה מותק, תהיה בוכה, נזיז אותך מפה לשם ואז נשלם לך. אבל אתה לא בדיוק רוצה לעשות את זה.

סטודנט א': את משמיצה.

וולך: אני לא משמיצה, אני אומרת כמו יהודה עמיחי הלא מסוכן. איפה שהוא לא מסוכן. יש לו דברים גדולים, יש לו דברים לא מסוכנים, ויש לו דברים גדולים שהוא פיתח, יש לו ממש תזות מדעיות שהוא פיתח אותן וזה כל הכבוד לו, אני באמת מעריצה את זה. אבל הדברים האחרים... הוא באמת לא עושה שום דבר, זה אין מה להגיד ואני הייתי אומרת לו את זה בכל הזדמנות, בכל הזדמנות... הוא לא כל כך יודע על מה שנעשה פה ואני

מכירה אותו מגיל מאוד קטן, כשבאתי אליו לראשונה עם החומר שלי והכרתי אותו, הוא אחד הראשונים שהראיתי לו את החומר שלי, הוא מאוד התפעל מזה, אבל יש דברים שהוא לא עושה, הוא לא נפגש מספיק עם צעירים, הוא לא יודע מה קורה אצלם, הוא לא מסתכל עליהם, הוא לא רואה את הסבל שמסביב ואני חושבת שזה חבל.

סטודנט א': הוא מדבר הרבה יותר לצעירים מאשר את.

וולך: יכול להיות, אני לא יודעת אם יש לך סטטיסטיקה... זאת לא השמעה.

סטודנט א': בבית הסופר ובאוניברסיטה הוא נפגש כל שבוע... אני מספר לך.

וולך: זה מאוד יפה. זה מאוד יפה. יכול להיות שאתה נמצא שם...

סטודנט א': את מדברת על אדם שאיננו נמצא כאן הערב...

וולך: לשמחתי.

סטודנט א': מול הדמגוגיה שאנחנו נתקלים בה... ואני חושב שאני מייצג חלק מהאנשים שחושבים שהיה לפחות...

וולך: אתה יודע מה זה הפוסל במומו פוסל?

סטודנט א': תמיד אני פוסל.

וולך: פוסל במומו פוסל!

מרצה: ירון! אולי גם אני אפסול הערב? ואני פוסלת את המשך הדיבור בינתיים.

וולך : יהודה עמיחי זוכה לביקורת בזמן האחרון, ונדבקים ליהודה עמיחי, ובצדק. [המולה בכיתה] בבקשה אלון...

סטודנט ו' : [...] את אומרת שאין קומוניקציה, שאת...

וולך : אתה יוצא מנקודת מבט של קומוניקציה...

סטודנט ו' : שהדברים שלך לא עוברים לאנשים אחרים, שעורכים לך ומקצצים לך...

וולך : יש יותר מזה, יש עניין של ידע, אתה מבין? זה לא רק עניין של קומוניקציה, תן לי רגע להסביר לך...

סטודנט ו' : עוד לא הגעתי לנקודה שלי!

וולך : אז תוכל להמשיך אחר כך, אתה יכול לזכור מה שאתה...

סטודנט ו' : את יודעת, כשאת קוטעת אותי זה רק מחזק לי את ההרגשה שהכתיבה שלך היא אקסהיביציוניסטית בדיוק כמו שאת מדברת. ועל זה אני רוצה לדבר!

וולך : אז אני רוצה שתמשיך לגמור את מה שאתה רוצה להגיד ואחר כך אני אענה לך.

סטודנט ו' : יכול מאוד להיות שכל מה שאת מעבירה זה ניתוח עניינים מאוד אישיים שלך, ובסופו של דבר את מעבירה אקסהיביציוניזם אישי שלא יוצר... שמבחינתי כקורא הוא יכול להיות סוג של פרוורסיה ואז אני יכול לעמוד ולדחות אותו. מה אני אומר... שאם אתה מדברת על קומוניקציה, אולי את צריכה לבדוק את עצמך, איפה את באמת צריכה להעביר אלי דברים שישרתו גם את מטרותיי כקורא, זו שאלה עקרונית, האם יש זכות למשורר לכתוב כל דבר שהוא רוצה? את יודעת, אני אעלה עכשיו לבמה ואתן לך דו-מז'ור ואגיד לך שזה שיר, אולי זה

אקסהיביציוניזם פרוורסי שלי אישי? אני עובר לשאלה גדולה, מה זאת שירה? מה זה משורר? מי אמר שאני צריך לבחון את השאלה מה זה משורר? את בוחנת את השאלה מה זה נגר? שאלת פעם מה זה סנדלר? למה אני צריך לשאול מה זה משורר, אני לא שואל שאלות, אני קורא חומר טקסטואלי, אם הוא עובר אלי קומוניקטיבית אני מקבל אותו אם הוא לא עובר אלי קומוניקטיבית ואם הוא לא עובר להרבה מאוד, בלי לדעת סטטיסטיקות, יכול להיות שיש אקסהיביציוניזם מסוים שיש לו פרוורסיה עמוקה מאוד אצל אותו יוצר ואותו יוצר צריך לבדוק את עצמו. את מבינה? זו שאלה גדולה, למה הפואטיקה של אריסטו היא עומדת כבר אלפיים חמש מאות שנה? למה קאנט עובר? ולמה סארטר עובר? זאת אומרת, יש כל כך הרבה טיפשים בעולם שלומדים ומלמדים ומחליטים שרירותית... ביאליק נצינוליסט, יפה מאוד... למה כולם יודעים את ביאליק בארץ הזאת? אני קוסמופוליט, לא מעניין אותי הלאומיות של ביאליק, אבל יש אלמנטים שעוברים אלי קומוניקטיבית. מה אני אומר, אני אומר שאם את רוצה להעביר קומוניקציה, אם את מדברת על שירה, ואם את מדברת על פרנסה – העבירי אלינו קומוניקציה. הקומוניקציה שאת מעבירה אליי טקסטואלית לא מגיעה אליי, ואני מתיימר להיות לא פחות אינטלקטואל ממך.

וולך : אפשר לענות?

סטודנט ו' : בהחלט.

[המולה בכיתה]

וולך : רק רגע, תרשו לי, תרשו לי... תראה, קורה דבר כזה, אני לא מאמינה במילה שנשמעת לי אפילו קצת נדושה וקצת שמאלצית – "קומוניקציה"... זה מדברים כבר הרבה שנים. למשל, בסרטים של אנטוניוני, ועל הניכור, למשל בברית החדשה הם מזכירים את המילה ניכור ומדברים על זה הרבה ויותר מאוחר עושים בזה שימוש מודרני וזה קו בכל הנצרות ובכל התרבות הלא ישראלית למשל, גם בחלק מהתרבות הישראלית שלדעתי היא דיי כלל עולמית. הקו הזה של ניכור זה עובר מאז הברית החדשה ועד היום, כל מה

שאתה שומע, גם בשירי פופ וכל זה... זה חלק מזה, למה יש ניכור בעצם? אבל אני לא מאמינה שזאת הסיבה. עכשיו, קומוניקציה, יש כל מיני דרגים יש כל מיני ממוצעים ויש שוב פעם דרגות של השכלה. מה שאתה אומר "את שואלת מה זה סנדלר, את שואלת מה זה דו-במול, מה זה שיר..." זה פנומנולוגיה! התעסק בזה הוסרל למשל, זה שאלות שאני על כל פנים שואלת כל הזמן. אני רוב היום עוסקת בניתוחים, אני עוסקת הרבה במוסיקה, אני עוסקת הרבה במבנים, בסטרוקטורות, אני מנתחת כל דבר, אני שואלת את עצמי את כל השאלות, אתה אומר שאתה לא שואל שאלות, אני שואלת את כל השאלות.

סטודנט ו': זה לא מה שאני אמרתי.

וולך: ככה אתה אמרת. אפשר להעביר את הטייפ אחורה ולשמוע בדיוק כל דבר שאמרת, עם כל ההצגה... אריסטו... וכל היופי שעשית... זה קצת מוגזם, זה קצת רוגז, תראה, בכל רוגז יש אלמנט של הצגה ואין מה לעשות, כשאתה מדבר על אקסהיביציוניזם...

סטודנט ו': אני רוצה להגיד לך שכמשוררת אני מעריך את שירתך...

וולך: זאת בעיה, זאת בעיה אחרת, תיתן לי רגע לגמור...

סטודנט ו': קומוניקציה זה דבר קיים.

וולך: רגע, אתה אמרת את שלך, תן לי לגמור, אחר כך תענה הלאה, בסדר?

סטודנט ו': אבל את לא יכולה לבטל...

וולך: אני לא מבטלת, אני לא מבטלת, תן לי רגע לגמור ותראה לאן אני מגיעה... זה חומר קשה, חומר קומוניקטיבי קשה. כשאתה מגיע לחומר בתוך הנפש שלך, מאוד עמוק, מאוד תת-הכרתי, ואתה מגלה אותו, ויש מישהו שלא מכיר את החומר, שלא הגיע, איך הוא יגיד לך שזה קומוניקטיבי בזמן שאין לו את הניסיון? אם אתה מראה לו את החומר,

ונותן לו כלים לגלות את זה בתוך עצמו, והוא יעבוד עם זה ויגלה, אז הוא יגיד – כן, קומוניקטיבי, בגלל שזה מכנה משותף, גיליתי את זה גם בעצמי. אם אין לו את הכלים, אז מה הוא יגיד? אז אתה סומך עליו שיגיד קומוניקטיבי או לא? הוא לא יודע אם זה קומוניקטיבי אפילו.

סטודנט ו': השאלה היא אם הדברים שנמצאים אצלך שם, בתוך הספרים, בתוך השירים, אכן נמצאים אצל אנשים אחרים אחרי שהם יעבדו על עצמם? אולי אלה דברים אישיים מאוד של עצמך...

וולך: לא אני חושבת שלא, אני חושבת שלא...

סטודנט ו': אני חושב שיש לי דברים אישיים מאוד של עצמי...

וולך: אתה צריך לבדוק, אתה צריך כלים ולהוציא ולנתח...

סטודנט ו': כשאני מנסה להעביר אותם אלייך, לא בהכרח כולם יעברו אלייך.

וולך: אתה צריך להוציא אותם, לנתח...

סטודנט ו': עכשיו, אם אני אכתוב שירה...

וולך: יש כלים, יש כלי לוגיקה וכלי פיסיקה...

סטודנט ו': אם אני אכתוב שירה שהיא לגמרי בנויה מזיקותיי, מהדברים האישיים ביותר שלי, איזו התיימרות יש לי לבקש מאותם אנשים תקראו, תבינו...

וולך: אפרופו אקסהיביציוניזם, ראיתם את הסרט שהיה אתמול... על קריספ קוונטין? אז זה אקסהיביציוניסט למשל, לך אין בטח רבע ממה שיש לו, אתה לא מגיע באקסהיביציוניזם לנעליו, לכן אף אחד לא יתעניין אולי בחומר שלך, כי הוא לא יהיה מספיק אקסהיביציוניסטי. אבל בקוונטין

קריספ כולם מתעניינים, כי האקסהיביציוניזם שלו הוא מקסים והוא שרמנטי והוא אוסקר ווילדי והוא נהדר. אז שוב פעם, זו שאלה של כישרון, אם אתה מצליח להוציא חומר לא בכישרון, אז לא בכישרון, אם כן, אז כן כישרון. שוב, זה מדע. כשאתה לוקח את הכלים המתמטיים של היום ואתה עושה הקבלות לוגיות, ושוב, את הכלים הפיסיקליים, ושוב אתה עושה הקבלות לוגיות של חשיבה, וחשיבה זה הידע שלנו, וזה עובד על החומר שאתה מוציא, אז אתה יודע... זה נכון, אתה מוציא כל חומר, אתה עושה פנומנולוגיה... זה עניין של לימוד של שנים, זה לימוד של שנים, אז אם אתה מצליח ללמוד שנים ולעשות את זה, טוב. ספרות זה לא דבר שנמרח, זה לא דבר של מורה בבית ספר תיכון שמוציא איזה חומר ודנים באיזה אלמנט או שניים, זה מקצוע מאוד-מאוד מסובך, זה מאוד-מאוד מסובך, זה יכול להיות מסובך הרבה יותר מפסיכולוגיה של היום למשל, או לפחות פסיכולוג טוב יכול להיות גם כנראה סופר טוב, בגלל שהוא מגיע לחומרים באמת עקרוניים ובאמת חדשים, באמת חומרים שהיום ילדים כבר יודעים להגיד אותם, ודור לפני זה, או אפילו עשור לפני זה, אנשים כמעט לא ידעו אותם. זו עובדה שדעות משתנות מאוד מהר, מה שהיה לפני עשר שנים זה לא מה שהיום... בכל האופנות, בכל המובנים. סרט כמו קוונטין קריספ נעשה ב-1976 או 1975 [בשנת 1975 גילם ג'ון הארט את קוונטין קריספ, בסרט 'פקיד הציבור העירום', ההומו המפורסם באנגליה, שהפך לכוכב כשיצא מהארון בפומבי וחגג את אהבתו לבגדי נשים. קריספ הוא גם "האנגלי בניו יורק" משירו הידוע של הזמר סטינג], זה לא היה נעשה שנתיים לפני זה, שנתיים לפני זה זה לא... אז המציאות משתנה בלי הרף, היא דינאמית, יש דינאמיקה, ודברים משתנים, אז אתה פחות או יותר מטפח ומקדם את הדברים האלה ומוציא אותם ואני חושבת שזה עוזר וזה חשוב ואתה נותן ניסיון לאנשים וזה יכול להחזיק אותם וזה יכול להיות חשוב.

מרצה: מותר לי גם לשאול שאלה? אני מבינה שבסופו של דבר הוויכוח, שנדמה לי שהוא קצת גובל באיזו אי-הבנה, מתמקד בשאלה אחת, לא מה יש או אין למשורר זה או אחר להגיב, במקרה הזה ליונה וולך, לא אם זה אישי או לא אישי, אלא מה עושים כדי... כדי לעבור את המחסום... את מדברת על כלים... אומר כך, ותרשו לי, אני לא הולכת לתת מחמאה

לציבור שיושב כאן, כמורה כאן אני אינני חושבת שהתלמידים שלנו מבינים יותר שיר כשיר של ביאליק, ממה שהם מבינים שיר כשיר שלך, אבל, ושוב כמורה, אני יודעת שכל תלמיד בסופו של דבר מבין מה כתוב בשיר של ביאליק, הוא אמנם איננו מבין, רואה, את השיריות, ואנחנו מנסים ללמד אותו בהצלחה פחות או יותר... זאת שאלה אחרת... אבל אני יודעת שיש לו קושי, ולא רק לגבייך, לגבי הבנת, נשתמש בסלנג, "מה הוא [השיר] אומר", אז אולי היינו יכולים למקד את השאלה: מה היית מצפה מהקהל הזה שיושב כאן, ומאיתנו שמנסים לעזור לקהל הזה ואולי גם לנו כדי להיפגש איתך ועם חברייך? את מדברת על כלים, אילו כלים למעשה את דורשת מאיתנו? דיברת לוגיקה, דיברת על פנומנולוגיה, דיברת על פסיקה...

סטודנט ו': לא נלמד פסיקה כדי להבין את השירה שלך.

מרצה: רק רגע, אולי כן? אם נרצה...

סטודנטית א': נלמד פסיקה בכדי להבין את העולם... וזאת הבעיה. כי אחד הדברים שאיש כאן לא דיבר עליהם שמאוד מציקים לי זה מה נדרש ממשורר בן זמננו בכדי להבין את מקומו בתוך העולם שסובב אותו...

וולך: ואת החוויה המורכבת של עצמו...

מרצה: אני מרשה לעצמי לבקש את רשות הדיבור. אני אינני שואלת עכשיו מה נדרש ממשורר, אני שואלת עכשיו מה נדרש מקורא, ומה את מצפה ממנו שהוא יידע? חלק מהדברים אמרת, אבל נדמה לי שהקושי מתחיל במקום הרבה-הרבה יותר פשוט לפני הפסיקה ולפני הלוגיקה, אני הייתי קוראת לזה עברית, תחביר. יש לי רושם שהאנשים אינם יכולים להגיע לקשיים של הפנומנולוגיה אולי, או של הלוגיקה, מפני שהם אינם יכולים להגיע כשלעצמם, אם את מניחה אותה לעצמם, להתגבר על הבעיות הפשוטות של התחביר... איך... איך לעזור להם ובסופו של דבר גם למשורר? כי לפחות נדמה לי שדבר אחד שכאן נאמר במפורש, אף על פי שהוא לא נאמר במילים הללו, שהמשורר, או לפחות את, מחפשת קשר עם קהל,

רוצה להיקרא, רוצה שאנשים יבינו... אולי במקום להתווכח אם זה אקסהיביציוניזם כזה או לא כזה, כן או לא, בוא נשאל מה את חושבת שאפשר לעשות ואיך?

וולך: אני חושבת שאנחנו יכולים לראות למשל בתרגום... זה עניין של חופש, תחביר זה עניין של חופש, ובמה הדברים אמורים? זאת אומרת גישה למשפט, למשפט שירי. דבר ראשון, אנחנו רואים שפעם היו למשל צורות מאוד מצומצמות עד בערך דור שני דורות, דור שני בעצם היום... צורות מאוד מצומצמות, חוויה אנושית מאוד מצומצמת, ככל שהחוויה האנושית מתרחבת יותר אנחנו נעשים באמת קצת יותר אגואיסטים במובן החיובי של המילה, אנחנו פחות עוסקים בחוויות של בדידות, של חרדה, נגיד שעל זה אנחנו מתגברים איכשהו ואנחנו רוצים להבין את המהויות של עצמנו. כל חומר הוא טוב, ברור שכל חומר הוא טוב, אנחנו רוצים מרחבים, אופקים רחבים, אנחנו רוצים השכלה יותר כללית ואנחנו רוצים אותה בצורה חופשית, זאת אומרת לא במצות אנשים מלומדה, את לוקחת חומר ואת עובדת אותו בצורה טכנית כמו טכנאי כמו מישהו שעובד על יד מכונה ועושה איזו עבודה אוטומאטית, כי בחיי הרוח אפשר לעשות אותו הדבר מה שבחיי החומר. עומדים עם צבת כמו צ'ארלי צ'אפלין ועושים עשר פעמים ביום וחוזרים הביתה וממשיכים לעשות ככה. אותו הדבר בחיי הרוח את לוקחת חומר מסוים ואת עובדת אותו בצורה שיגרתית אז את חוזרת הביתה ואת חושבת בצורה שיגרתית הנפש שלנו היא דומה לחומר בכל המובנים של ההרגלים, של ה ה ר ג ל י ם. למשל זה שוב זה גילוי חשוב למשל, את יכולה לתת ניסיון למישהו ולהסביר לו איך לפתוח את עצמו, אם הוא נהנה מהחיים שלו טוב אם הוא לא זה חבל, בסך הכל אנחנו רוצים שאנשים יהיו יותר מאושרים. עכשיו, אם אני לוקחת למשל שוב תרגום... אם אנחנו לוקחים למשל חומר מסוים ואנחנו מעבירים אותו שוב פעם מהצורה הטכנית שלו לצורה שאנחנו בדרך כלל מחשיבים אותה ליותר גבוהה אבל בעיניי אין כל כך הבדל כי אני גם מאמינה שאדם שהאופקים שלו רחבים הוא יעשה דברים בצורה רחבה ואדם שהאופקים שלו צרים במובן הטכני הוא יעשה דברים יותר צרים במובן הנפשי. אבל אם אנחנו לוקחים למשל תרגום... ומתרגמים אותי די הרבה עכשיו, קיבלתי הרבה דוגמאות של תרגומים, ואני רואה לפעמים שמחליפים לי מילים

למשל, למשל תחביר, אני רואה תחביר חופשי, וזה מה שאני רוצה לראות, שייתרגמו את הדברים כמו שהם, בסך הכל זה די פשוט, אני אומרת משפט, זה די פשוט להגיד אותו אותו-דבר, זה הרי רפרודוקציה כל הדבר הזה, פתאום אני רואה שבאמת המשפט מקבל איזה גוף צר וקטן והדוק כמו מישוהו שלובש בגדים קטנים מדי, המשפט לא נושם, המשפט לא רחב, הרגו את המשפט והכניסו אותו לתוך איזה כתונות-משוגעים. לוקחים מילים למשל אני כותבת מילה כמו "ניגרו" [negro], היום בארצות הברית אף אחד לא אומר ניגרו, ניגרו זה כושי במובן העתיק, במובן הֶלְגֵנְדִי, במובן של אגדה, מי אומר ניגרו? היום זה black, היום זה שחורים, אבל בשיר אני מתכוונת באמת בצורה לגנדית, באמת בצורה אגדתית, נגיד אפילו בהסתמכות על ספרות ילדים... שיתרגמו לי את זה כמו שאני רוצה. ברגע שמתחילים לשנות לי את המילים במקום beautiful לעשות לי lovely, אבל אני אמרתי beautiful בפירוש, לא lovely, אז מנסים כי זה לא הולך כל כך טוב עם זה... מתרגם אנגלי שהתחביר שלו בלאו הכי הדוק או מתרגם ישראלי שהתחביר שלו אולי כבר יותר רחב והוא למד יותר לעשות משהו, כי בארץ התחביר באמת די מתקדם... אז זה הבדלים מסוימים, בדרך כלל אנגלוסכסים מתחילים להחליף מילים ולא כל כך נעים להם כל העסק. אני מאמינה שמתרגם עברי יכול לתרגם לאנגלית יותר טוב מאשר מתרגם אנגלי מעברית לאנגלית.

סטודנטית ב': גם מי שאינו משורר מעביר קוד שגם את יודעת אותו וגם אני יודעת אותו וזו השפה העברית. ברגע שאני לא מבינה את הקוד שאת מציינת בשירים שלך, למה שלא תפרסמי ביחד עם השירים שלך גם את הקוד, את המסר, שאליו את מתכוונת?

וולך: זאת שאלה... דבר ראשון אני לא מתכוונת למסר... זה נכון, מה שאת אומרת באופן עקרוני זה נכון. אבל יש עכשיו שתי בעיות טכניות. הבעיה הראשונה שזה לא מסר זה באמת ידע מורכב, זה באמת ידע מורכב זה לא איזה מסר חופשי, אונייה טובעת ושמיים אדומים... נגיד עם כל הדימויים הכי טובים שתעשי, זה לא זה, זה חומר אקזיסטנציאלי וחמור הרבה יותר. הבעיה השנייה היא באמת של חומר רקע והסבר. זה באמת אפשר לעשות בשתי צורות, אחת מילולית והשנייה לצרף חומר. לעיתים קרובות אני

אוהבת בתוך השירים בעצמם להתחיל לבנות את כל הפואטיקה שישנה. אז שוב פעם, את קוראת דבר תקראי אותו מהסוף להתחלה, את לוקחת ספר שלי למשל, תקראי את הספר מהסוף להתחלה, יותר מאוחר מהתחלה לסוף, כי בסוף יש הצטברות של כל הניסיון, כל הפואטיקה מסתברת בעיקר בסוף, היא נכנסת לשירים האחרונים למשל. אז את מסתכלת בסוף לאט-לאט את יורדת השירים הראשונים הרבה יותר קלים, אז דווקא להתחיל לא מהקל אלא מהקשה אל הקל ואחר כך מהקל אל הקשה. כי הרבה פעמים ידע מצטבר כזה על עצמו ועל השירים נכנס לתוך השירים בעצמם יותר מאוחר בתור חומר חווייתי. כי אני מאמינה שכל רגע שאנחנו חיים אותו ואנחנו חושבים אותו זה חומר חיי וחוייתי ואמנותי ואם אנחנו יודעים אותו זה הופך לאמנות. השאלה היא איך לא לעשות אמנות יותר מדי למשל? שוב פעם אתמול בסרט על קוונטין קריספ, בעצם הבעיה שלו שהוא עושה מכל דבר אמנות. הוא עונה לילדים, הילדים קטנים אז הוא מתחיל לדבר אליהם כל מיני... הוא עושה אמנות מכל רגע, והוא כבר לא יודע את זה ואז הוא נעשה אימפוטנט ובגלל זה הוא נעשה אפילו הומוסקסואל. צ'כוב למשל ב'השחף' מביא דוגמא של סופר שמוכרח לכתוב כל רגע, הוא מוכרח לכתוב כל הזמן, אז הוא לא חי, הוא בכלל לא יכול לחיות. זה כבר מקרה מאוד חמור, זה אימפוטנציה גמורה. כשאדם מנסה לעשות מכל דבר אמנות ולא לראות את החולשות של הזולת ולא לראות את השני, אז הוא מתחיל באמת להיות מבוהל ולעשות מכל דבר אמנות זו גם דרך לכלות חיים, אבל השאלה היא איך להעריך אותם, לא לקצר אותם.

סטודנט ח': משוררים מאוד עתיקים למשל בלי... ה'פרינקיפיה מתמטיקה' של ווייטהד וראסל ובלי תורת היחסות הצליחו להעביר דברים מאוד... נדמה לי שיש בראש שלך איזה קו התקדמות של ידע והעולם מתקדם תמיד לקראת הטוב לקראת חוויות הרבה יותר מורכבות והוא מסוגל גם לתעד אותן מבחינת המילים, בעוד שהזמן העתיק נראה פחות מורכב, פחות מתחכם, ולא מסוגל להעביר... ואני יודע... משוררות כמו... סאפפו מלסבוס, הצליחה להעביר למשל, אני חושב, חוויות לא פחות מורכבות...

וולך : הרבה פחות מורכבות !

סטודנט ח': אני חושב שהיו משוררים בזמן העתיק שהצליחו להעביר...
אולי השירה שלך באמת היא לא שירה, אולי היא מחקר?

וולך: לא זה הרבה פחות מורכב... גם הצורה וגם הכלים הרבה פחות מורכבים. לפעמים יכול להיות חוויות מלוטשות ביותר ועשויות טוב כמו איזה מראת קריסטל נפלאה. אנחנו מנסים בדרכים שלנו, עם כל הידע שיש לנו היום, לעשות לפחות את אותה מראת קריסטל, אבל לא נגלה מחדש את תסביך אדיפוס. אנחנו רוצים לגלות את התסביך המורכב, המעודן, הסובטילי והמיודע ביותר שיכול להיות עם כל המורכבות שישנה, את אדיפוס לא נגלה שוב אנחנו נגלה מראה מלוטשת אחרת, שאולי מורכבת מ... [סוף ההקלטה].